L'AGENDA 2030 COM A FULL DE RUTA

L’educació com a pilar de l’Agenda 2030

Evolució i perspectives en el context de la crisi de la pandèmia de la COVID-19

Pastora Martínez-Samper, Josep M. Vilalta

Il·lustració: Fernando Prado

“L’educació és el punt en què decidim si estimem prou el món com per assumir una responsabilitat envers seu”, va escriure Hannah Arendt ara fa més de 60 anys. L’educació com a responsabilitat davant dels altres i davant del planeta on vivim. Ras i curt, aquesta és la idea d’educació de qualitat per la qual aposta l’Agenda 2030 pel Desenvolupament Sostenible. Una agenda política internacional, aprovada per Nacions Unides el 2015, que integra els principals reptes globals als quals ens enfrontem com a persones i comunitats.

L’educació de qualitat com a eina de progrés i pilar de l’Agenda 2030

Aquesta Agenda centra la consecució dels seus disset Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), establerts per al 2030 en les activitats humanes, sota una triple vessant

econòmica, social i mediambiental. Una triple aproximació indissoluble, com d'indissolubles són els disset ODS. Tots ells estan interrelacionats i no s'entendrien els uns sense els altres. I entre els disset ODS, el número 4 busca precisament "garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida per a tothom". Un ODS, el de l'educació de qualitat, que actua com a motor dels altres setze ja que, sense el seu assoliment, resulta difícil aspirar a una ciutadania global amb les capacitats per entendre un món canviant i en tensió.

D'aquesta manera, també a l'Agenda 2030, l'educació se segueix mostrant com l'eina més poderosa pel progrés personal i col·lectiu, que ens permet construir societats més pròsperes, cultes i justes. Fixem-nos com, més enllà del propi ODS 4, l'educació és un factor necessari en l'assoliment de moltes altres fites recollides en els Objectius. De fet, la sostenibilitat no podrà ser efectiva si no és mitjançant la seva extensió com a paradigma i a través de la conscienciació i la formació de tots nosaltres. El mateix podem dir pel que fa a la construcció de societats més justes, solidàries, que reconeixen la igualtat de les persones, o pel que fa a l'avenç d'una economia sostenible i innovadora.

> L'Agenda 2030 ens planteja com a repte l'accés equitatiu de tothom a una educació de qualitat durant totes les etapes de la vida

No és nou que l'educació sigui un dels elements presents a les agendes polítiques internacionals, però l'Agenda 2030 posa l'accent en la rellevància de la seva qualitat. A més, per primera vegada, es pretén "anar més enllà de l'alfabetisme i l'aritmètica per centrar-nos en entorns d'aprenentatge i en nous enfocaments de l'aprenentatge per assolir més justícia, equitat social i solidaritat global" en paraules d'Irina Bokova, anterior directora general de la UNESCO. Per primera vegada també, l'abast de l'educació no només es pensa com a universal, sinó que es concep com a transversal, com quelcom que es desenvolupa al llarg de la vida de les persones. I així, s'inclou com a novetat entre les metes a assolir l'accés inclusiu i equitatiu a una educació superior, necessàriament de qualitat.

L'Agenda 2030 tampoc no s'oblida de la professió docent. El professorat —en el seu sentit més ampli— és presentat com a actor clau en tot aquest procés transformador de la ciutadania, com a facilitador d'un aprenentatge que també haurà d'entendre la diversitat i desenvolupar competències per viure junts i per protegir el medi ambient. Tota una declaració d'intencions. Per aquest motiu, l'informe base per a la formulació de l'ODS d'educació de qualitat, Repensar l'educació. Vers un bé comú mundial (UNESCO, 2015), assenyala que s'ha de treballar amb els equips docents per tal de millorar la seva qualificació, incrementar la seva autonomia i potenciar la seva situació professional i laboral.

Tots aquests elements dibuixen una educació de qualitat com a bé comú. Un bé comú que forma tàndem amb un dels fils conductors de l'Agenda 2030: el coneixement. Un coneixement que es comparteix als centres educatius i les universitats, que es transforma

en innovacions i solucions per a les comunitats; un coneixement que es genera a l'acadèmia i també a altres entorns, com ara hospitals, museus, empreses o administracions públiques. Així mateix, el coneixement s'ha convertit en els darrers anys en un factor estratègic de progrés de les societats i les economies. Aspirem a viure en la societat del coneixement. L'Agenda ho reconeix i advoca per estendre'l arreu, per obrir-lo de bat a bat, per tal que no sigui una nova font de poder d'uns pocs o un factor clau de desigualtats entre països avançats i països descapitalitzats.

En definitiva, l'Agenda 2030 ens planteja com a repte l'accés equitatiu de tothom (infants, joves i adults) a una educació de qualitat (formal, no formal, informal, professionalitzadora) durant totes les etapes de la vida. Un repte que requereix una voluntat política que es materialitzi també en una inversió mundial de 340.000 milions de dòlars americans anuals entre el 2015 i el 2030, segons estimacions del Global Education Monitoring Report. Un repte global i alhora local que encara estem lluny d'atènyer.

L'evolució dels sistemes educatius: entre la millora i l'impacte de la pandèmia de la Covid-19

Malgrat tots els avenços de les últimes dècades, un aspecte que continua caracteritzant la situació educativa arreu del món és la desigualtat. Una desigualtat d'accés a l'educació que és alimentada per moltes altres iniquitats. Així, mentre que en termes globals un 88% dels infants completen l'educació primària, en països de l'Àfrica Subsahariana com Malawi, Senegal o el Txad aquest percentatge no arriba a un 25%, segons dades del Scoping Progress in Education de la UNESCO. Asimetries semblants es troben també a l'educació secundària i terciària.

Aquest resultat desigual entre països s'agreuja en nombroses ocasions per factors que se sumen a la geografia, com ara els ingressos econòmics de les famílies, el gènere o la raça. De fet, només dos de cada tres països del món han assolit la paritat de gènere a l'educació primària. O, per exemple, l'escolarització dels infants a Laos passa del 96% de les famílies riques a un 28% de les famílies més pobres. Però, més enllà dels percentatges, no oblidem que cada xifra representa una persona. I són més de 50 milions d'infants els que no van a l'escola.

Tanmateix, hi ha hagut notables millores des que es va aprovar l'Agenda 2030. Així, l'any 2019 el ritme d'accés a l'educació primària era tal que aquesta era una de les poques metes de l'Agenda 2030 que podria ser assolida, segons l'informe de científics independents The Future is now. Science for achieving sustainable development.

Però de forma sobtada arriba la pandèmia de la COVID-19 i ho atura tot. A partir del març del 2020, escoles, instituts i universitats es tanquen a causa de la situació de crisi sociosanitària. Més de 1.500 milions d'estudiants queden afectats, és a dir, més del 90% del total mundial segons les dades del Sustainable Development Goals Report 2020.

Els efectes del tancament dels centres educatius preocupen la comunitat docent global:

possibles pèrdues en l'aprenentatge de la generació en edat d'escolarització, possibles increments en les desigualtats anteriorment citades. Així ho assenyala un recent informe de CEPAL i UNICEF que destaca la relació entre les privacions d'habitatge i la vulneració d'altres drets de la infància, com poder comptar amb un espai adient per estudiar i descansar, per a més de 80 milions d'infants i adolescents en les zones urbanes a América Llatina.

> D'una banda, la COVID-19 ha destapat una realitat educativa amb moltes mancances; de l'altra, la pandèmia ha fet aflorar també nombroses iniciatives que aporten respostes encertades i avenços importants en temps rècord

Per pal·liar els efectes nocius dels tancaments de centres educatius, immediatament es posen en marxa metodologies alternatives per a una docència d'emergència en remot. Amb més o menys èxit en funció del nivell educatiu i de les regions, s'adapten també currículums i processos d'acompanyament i d'avaluació de l'aprenentatge. El paper dels equips docents i de les famílies ha estat fonamental en tota aquesta adaptació i resposta a les situacions provocades per la pandèmia. Uns equips i unes persones que, en moltes ocasions, s'han trobat sense les eines, la formació i el suport necessaris per afrontar aquest canvi radical del seu dia a dia.

Així, una crisi sociosanitària mundial ha generat una tensió sense precedents en tots els sistemes educatius, sense excepció. D'una banda, la COVID-19 ha destapat una realitat educativa amb moltes mancances, moltes d'elles ja assenyalades a l'Agenda 2030. De l'altra, la pandèmia ha fet aflorar també nombroses iniciatives que aporten respostes encertades i avenços importants en temps rècord. Una tensió que encara no sabem com ni quan es resoldrà.

L'educació a Catalunya en el context de l'Agenda 2030

A Catalunya, la pandèmia arriba enmig del procés d'articulació de l'Agenda 2030 en tot el territori i tots els sectors, inclòs l'educatiu.

A finals del 2019, el Govern de la Generalitat aprova el Pla nacional per a la implementació de l'Agenda 2030 a Catalunya, en el qual hi participen tots els departaments de la Generalitat. Pel que fa a l'ODS de l'educació de qualitat, el Pla formula un total de 81 compromisos que abasten tots els nivells educatius i tots els actors del sistema. Un nombre generós de compromisos que apunten a resoldre algunes mancances, com ara garantir l'oferta educativa de 0 a 3 anys o reduir la segregació escolar, així com a millorar alguns aspectes que prenen encara més rellevància durant la pandèmia, com és garantir la competència digital de tot l'alumnat o incloure el principi de coeducació en tots els nivells educatius.

Però aquesta feina no es queda a nivell de departaments. També els centres educatius i les universitats catalanes incorporen l'Agenda 2030 en els seus fulls de ruta per donar resposta no només a l'ODS 4, sinó també a la resta d'objectius de desenvolupament sostenible.

En aquest sentit, és destacable la implicació del sistema universitari català. De la recopilació d'iniciatives lligades als ODS que inicia l'Associació Catalana d'Universitats Públiques (ACUP) el 2017, es treballa fins a tancar el 2020 amb l'aprovació del Pla d'acció per l'Agenda 2030 per part del Consell Interuniversitari de Catalunya (CIC). Un pla d'acció que pretén accelerar la incorporació de l'Agenda 2030 en el si del sistema universitari català. Un pla d'acció, construït de manera col·laborativa, incloent els diferents agents del sistema més enllà de les 12 universitats, com ara agències i centres de recerca, que s'articula en 5 dimensions:

1. Estratègia i governança
2. Educació i docència
3. Recerca i transferència
4. Compromís amb la societat
5. Iniciatives de campus

Un pla d'acció sistèmic que encara no té anàlegs enlloc del món. En aquesta línia, també cal destacar la feina constant duta a terme per la Xarxa Global d'Universitats per a la Innovació (Global University Network for Innovation, GUNi), que presideix i dirigeix l'ACUP en col·laboració amb la UNESCO.

En qualsevol cas, aquests plans es complementen a l'hora d'abordar els disset ODS. Cerquen, d'una banda, resoldre les necessitats del nostre sistema educatiu. Algunes d'aquestes mancances es resumeixen a la diagnosi elaborada pel Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible (CADS) el 2016 en forma de quinze prioritats que abasten des de garantir la qualitat de l'educació obligatòria i l'equitat del sistema a universalitzar l'assoliment dels estudis secundaris superiors. D'altres es troben a estudis com el Via Universitària: Accés, condicions d'aprenentatge, expectatives i retorns dels estudis universitaris (2017-2019), on es demostra que únicament el 10,5% dels estudiants de les universitats de la Xarxa Vives provenen de famílies amb un nivell formatiu i un ocupació d'ambdós progenitors baixa. D'altra banda, aquests plans també incorporen d'alguna manera l'abordatge de les tendències amplificades durant la pandèmia de la COVID19, com ara la transformació digital del sector educatiu.

La realitat del sistema educatiu a Catalunya és complexa i caldria analitzar amb molt deteniment les seves mancances, punts forts i prioritats de futur. Una encertada anàlisi és la que queda recollida a l'article L'emergència de la transformació educativa, que recentment han publicat els directors dels Anuaris de l'educació de la Fundació Jaume Bofill. Els autors argumenten que cal situar l'educació com a prioritat política de primer ordre al nostre país i avançar en un nou paradigma educatiu que sobretot se centri en l'aprenentatge i els aprenents. Aquesta prioritat s'ha de traduir en l'increment sostingut del finançament, ja que actualment Catalunya és a la cua d'Europa pel que fa al finançament

públic de l'educació. L'increment hauria de permetre, en una dècada, assolir el 5% d'inversió en educació respecte al PIB.

> L'educació i la cultura se'ns mostren com a vectors imprescindibles per al progrés i el benestar; per a construir ciutadania i per a establir les bases per a una ètica pública compartida

Així mateix, els àmbits de transformació de l'educació són, d'acord amb els autors de l'article, quatre: el model educatiu, l'equitat, els professionals i la governança del sistema. La transformació hauria de permetre garantir, de forma prioritària, l'oferta educativa entre 0-3 anys; reduir significativament la segregació escolar; lluitar contra l'abandonament escolar; apostar per una formació inicial i permanent de qualitat dels professionals; incrementar i millorar la formació contínua al llarg i ample de la vida; empoderar els equips docents i els centres educatius (atorgant capacitats de gestió i major autonomia); fomentar el talent jove; afavorir en tot moment l'educació pel desenvolupament sostenible i l'Agenda 2030. Una proposta d'acció totalment en línia amb el Pla nacional per a la implementació de l'Agenda 2030 a Catalunya citat anteriorment.

L'educació de qualitat per a la transformació social

Més enllà de la pandèmia, però, en els darers anys el món afronta reptes de gran abast i transformacions radicals: per descomptat, el repte planetari de la sostenibilitat i la lluita contra el canvi climàtic, però també la transformació de les economies i del món de treball, la necessitat d'una governança i d'una ciutadania globals, la crisi de les democràcies liberals i l'auge dels populismes i feixismes, així com transformacions radicals en l'àmbit tecnològic, com la digitalització, la intel·ligència artificial o els avenços en biomedicina o nous materials que implicaran repensar el món tal com l'hem entès fins avui dia.

Des d'aquesta perspectiva, l'educació i la cultura se'ns mostren de nou com a vectors imprescindibles per al progrés i el benestar; per a construir ciutadania i per a establir les bases per a una ètica pública compartida. Una educació de qualitat i com a bé comú compartit. Una educació que genera talent i que sabrà desenvolupar vies de millora i nous camins pel progrés col·lectiu. En aquest context, ens semblen molt pertinents les propostes que duu a terme la Comissió internacional sobre els futurs de l'educació de la UNESCO en el seu document La educación en un mundo tras la Covid: nueve ideas para la acción pública. Són les següents:

- Comprometre's a enfortir l'educació com a bé comú. L'educació com a baluard contra les desigualtats.
- Ampliar la definició del dret a l'educació per a abordar la importància de la connectivitat i l'accés al coneixement i a la informació.
- Valorar la professió docent i la col·laboració dels mestres. Fomentar condicions que

donin als educadors de primera línia autonomia i flexibilitat per actuar conjuntament.
- Promoure la participació i els drets dels estudiants, els joves i els nens.
- Protegir els espais socials que ofereixen les escoles a mesura que transformem l'educació. L'escola com a espai físic és indispensable.
- Posar tecnologies lliures i de codi obert a disposició dels docents i dels estudiants.
- Assegurar l'ensenyament de coneixements científics basats en el pla d'estudis. Fomentar la reflexió a fons sobre els plans d'estudi, en particular oposant-nos a la negació del coneixement científic i combatent activament la desinformació.
- Protegir el finançament nacional i internacional de l'educació pública.
- Fomentar la solidaritat mundial per a posar fi als nivells actuals de desigualtat. Renovar els compromisos amb la cooperació internacional i el multilateralisme.

Malgrat la situació actual, malgrat la pandèmia i la crisi generalitzada, la diagnosi sobre la situació dels sistemes educatius la tenim clara. Són moltes les propostes que diversos comitès, associacions i governs han anat posant sobre la taula per tal de millorar l'educació de la ciutadania. Aquestes idees de millora són cada cop més ambicioses quant a l'abast poblacional, els nivells educatius i els actors implicats. Si ens estimem prou el món, disposem de deu anys per fer-les realitat.

BIBLIOGRAFIA

- Ariño, A.; Llopis, R.; Martínez, M.; Pons, E. i Prades, A. (2019) "*Via Universitària: Accés, condicions d'aprenentatge, expectatives i retorns dels estudis universitaris (2017-2019)*". Xarxa Vives d'Universitats. Disponible en línia.

- Bonal, X.; Coll, C.; Pedró, F.; Martínez, M.; Riera, J. i Vilalta, J.M. Directors dels Anuaris de l'Educació a Catalunya, Fundació Jaume Bofill (2020) "*L'emergència de la transformació educativa*", Opinió, Diari Ara. Disponible en línia.

- CEPAL/UNICEF (Comisión Económica para América Latina y el Caribe/Fondo de las Naciones Unidas para la Infancia) (2020), "*La ciudad y los derechos de niñas, niños y adolescentes*", Desafíos, N° 23, Santiago, enero. Disponible en línia.

- Comisión internacional sobre los Futuros de la Educación (2020) "*La educación en un mundo tras la COVID: nueve ideas para la acción pública.*" París, UNESCO. Disponible en línia.

- Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible (2019) "Pla nacional per a la implementació de l'Agenda 2030 a Catalunya". Gencat. Disponible en línia.

- UNESCO (2015) "*Repensar l'Educació*". Centre UNESCO de Catalunya, Barcelona. Disponible en línia.

- UNESCO (2020) *"Scoping Progress in Education"*. Disponible en línia.

- UNESCO (2020) *"Global education monitoring report, 2020: Inclusion and education: all means all"*. Paris, UNESCO . Disponible en línia.

- United Nations (2020) *"The Sustainable Development Goals Report 2020"*. Department of Economic and Social Affairs. New York. Disponible en línia.

- United Nations, Independent Group of Scientists appointed by the Secretary-General (2019) *"Global Sustainable Development Report 2019: The Future is Now – Science for Achieving Sustainable Development"*. New York. Disponible en línia.

Pastora Martínez-Samper

Pastora Martínez-Samper és vicerectora de Globalització i Cooperació de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) des del febrer del 2016. És presidenta de la Unitat d'Igualtat de la UOC des del setembre del 2016. És responsable de la planificació estratègica de la UOC en relació a la contribució de la Universitat a l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible i l'aplicació del Pla d'Acció de Coneixement Obert. També contribueix en la participació de les universitats catalanes i espanyoles en la implementació de l'Agenda 2030. És doctora en Física per la Universitat Autònoma de Madrid, té un Màster en Lideratge i Gestió de la Ciència (UPF, UAB i UB) i Màster executiu en Administració d'Empreses (EADA Business School). Té més de 15 anys d'experiència en la gestió de la ciència, incloent la gestió de centres de recerca. Ha estat convidada a participar en diversos tallers i cursos centrats en la contribució de les Universitats a l'Agenda 2030 per al desenvolupament sostenible, la recerca i innovació responsables i la ciència oberta.

Josep M. Vilalta

Josep M. Vilalta Verdú és Secretari Executiu de l'Associació Catalana d'Universitats Públiques (ACUP) i Director de la Global University Network for Innovation (GUNi), xarxa internacional d'universitats que promouen la UNESCO, la Universitat de les Nacions Unides (UNU) i l'ACUP. Té un grau en Geografia i Història (UB), un Màster en Gestió Pública (UAB), un Màster en Teoria Política i Social (UPF) i un Postgrau en Higher Education Management (Open University i Universiteit Twente). És especialista en gestió i polítiques públiques, política educativa i gestió universitària i R+D. Ha estat professor universitari i Subdirector General de Recerca de la Generalitat de Catalunya; Cap de l'Àrea d'Avaluació, Estudis i Cooperació Universitària de la Generalitat; Cap de la Unitat de Planificació Estratègica de la Universitat Politècnica de Catalunya; Coordinador de la Càtedra UNESCO de Gestió Universitària; Subdirector de Gestió del Laboratori d'Enginyeria Marítima (UPC) i Secretari Executiu de Centre Internacional de Gestió dels Recursos Costaners.